

КОНЦЕПЦІЯ ГУМОРУ ТА СПОСОБИ ЙОГО ВИРАЖЕННЯ В ХУДОЖНІХ ТВОРАХ МАЛКОЛМА БРЕДБЕРІ

Борбенчук І. М., Реміш І. І.

Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Статтю присвячено дослідженню концепції гумору та специфіці його вербального вираження в художніх творах британського письменника Малколма Бредбері. Зауважено, що в сучасних літературознавчих й лінгвістичних студіях поняття гумору розглядають як відображення соціокультурних і національних явищ й трактують його у творчості М. Бредбері як особливу творчу манеру письменника та форму відтворення сатиричних спостережень. На матеріалі оригінальних текстів автора визначено авторську концепцію гумору, що є поєднанням теорії літератури й художньої реальності.

У роботі використано комплекс лінгвістичних методів, зокрема: лінгвопоетичний аналіз – для виявлення лінгвостилістичних особливостей творів М. Бредбері; типологічний метод – для класифікації мовних одиниць та опису їх функціонування в текстах, а також такі загальнонаукові методи, як узагальнення і систематизація.

Під час дослідження з'ясовано, що такі види комічного, як сарказм, пародія та іронія, виконують у романах соціальну функцію й застосовуються для саморозкриття і зображення стосунків персонажів. Вони здатні впливати на підсвідомість читачів, змушуючи переглянути власні орієнтири. Виявлено, що сам автор, сприймаючи реальність як фатальну незбагненність світу в поєднанні з духовним і тілесним началом людини, через твори намагався викрити трагічність філософського сенсу постмодерністської метапрози.

Установлено, що з метою досягнення ефекту комізму М. Бредбері використав різні види комічного (іронію, сатиру, сарказм, пародію) не лише для викриття серйозних соціальних тем, які торкаються глибоких естетико-філософських питань, а й для опису характерів персонажів. Зафіксовані лінгвостилістичні засоби (метафора, метонімія, антитеза) допомагають уникнути прямолінійності, узагальнюють поняття, уможливають критику окремих осіб, людських груп і суспільства загалом.

Підсумовано, що концепція гумору письменника є, з одного боку, наслідуванням тенденцій літературознавства ХХ століття, а з іншого – оригінальним методом автора, який полягає в переосмисленні загальнолюдських ідей та відображенні дійсності крізь призму власного світовідчуття. Гумор для М. Бредбері є не лише засобом дослідження складної сучасної епохи з її загальною дезорієнтацією й суттєвим оновленням, а й також формою творчої гри і самовираження художника.

Ключові слова: концепція гумору, лінгвостилістичні засоби та прийоми, іронія, пародія, сатира, сарказм.

Borbenchuk I. M., Remish I. I. The concept of humor and the means of its expression in Malcolm Bradbury's literary works. The article is devoted to study the features of the concepts of humor and specificity of its verbal expression in literary works by Malcolm Bradbury. It's observed that modern literary and philological studies consider the concept of humor as a reflection of socio-cultural and national phenomena and interpret it in the work of M. Bradbury as a special creative manner of the writer, as a form of reproduction of satirical observations. The author's concept of humor, which is a combination of literary theory and artistic reality, is defined on the basis of M. Bradbury's original texts.

A set of linguistic methods was used in the work, in particular linguopoetic analysis to identify linguistic and stylistic features of M. Bradbury's works, a typological method for classifying language units and describing their functioning in texts, as well as general scientific methods such as generalization and systematization.

The study found that comic types such as sarcasm, parody and irony play a social role in novels and are used to reveal and shape characters. They are able to float to the subconscious of readers, forcing them to reconsider their own landmarks. It is revealed that the author himself, perceiving reality as a fatal incomprehensibility of the world in combination with the spiritual and bodily beginnings of man, tried to expose the tragedy of the philosophical meaning of postmodern metaprose through his works.

It was found that to achieve the effect of comedy M. Bradbury used various types of comic (irony, satire, sarcasm, parody), which not only expose serious social issues, touch on deep aesthetic and philosophical issues, but also shape the characters. Fixed linguistic and stylistic means (metaphor, metonymy, antithesis) help to avoid straightforwardness, generalize concepts, allow criticism of individuals, human groups or society as a whole

The study proved that the concept of the writer's humor is on the one hand an imitation of literary trends of the XX century, and on the other – the original method of the author, which is to rethink universal ideas and reflect reality through the prism of their own worldview. Humor for M. Bradbury is not only a means of studying a complex modern era with its general disorientation and significant renewal, but also a form of creative play and self-expression of the artist.

Key words: concept of humor, linguistic and stylistic means and methods, irony, parody, satire, sarcasm.

Постановка проблеми та обґрунтування актуальності її розгляду. Британський письменник і літературний критик Малколм Бредбері (1932–2000) за характером свого художнього і дослідницького мислення є незаперечним постмодерністом. Відображення в його творах художньої реальності й тонкого гумору, спадкоємності форм і їх пародійне перетворення, цитування інших авторів сприймаються читачами як об'єктивні культурологічні закони. Творчий доробок повною мірою передає психологічний стан автора й відтворює трансформацію модерних і постмодерних тенденцій. На сторінках своїх романів М. Бредбері вдало поєднав класичні традиції англійського гумору з власним світовідчуттям, сповненим іронії та сарказму.

Комічне є досить складним, неоднозначним явищем, яке можна розглядати з позиції лінгвістики, філософії, психології, соціології тощо. Відповідно і до гумору як одного з його виявів неоднозначно підходять дослідники. Актуальність пропонованої наукової розвідки зумовлена інтересом лінгвістичних студій до трактування поняття гумору, який є не лише засобом створення комічного ефекту, а й психологічним феноменом, що має свою природу, механізми та характеристики. Нові перспективи в дослідженні комічного спонукали звернути увагу на творчість М. Бредбері з позиції когнітивної лінгвістики та говорити про авторську концепцію гумору, для функціонування якої було використано особливі мовностилістичні засоби.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тлумачення комічного, розпочаті ще в античні часи Платоном й Аристотелем, продовжують осмислюватися сучасними науковцями. Зокрема, у різні часи здійснено спроби комплексно дослідити природу гумору й особливості постмодерністської іронії (С. Гейко, М. Каранда, О. Мальцева, П. Рікер), види комічного та засоби їх вираження (Д. Ніколаєв, Б. Мінчин, С. Походня), функціонування іронії в англійських творах (О. Бабулюк, Р. Семків, Н. Саліхова, Ж. Фомичева, А. Сергієнко) тощо.

Досить неоднозначно до розуміння творчості М. Бредбері та інтерпретування гумору в його романах підходять автори різних філологічних студій. Деякі науковці (Н. Жлуктенко, В. Івашева, С. Павличко) розглядають доробок письменника в річці британської літератури, окремим аспектам вивчення його творчості присвячено дослідження І. Дробіт, К. Генієвої, І. Києнко.

Безперечно, при розгляді авторської концепції гумору М. Бредбері до уваги взято постмодерністську концепцію історії (Ф. Фукуама, Ж.-П. Ліотар, П. Рікер), концепцію роману (У. Аллен, Д. Лодж, А. Кеттл) [6], а також дослідження гумору як психологічного феномену [4].

Формулювання мети і завдань статті. Метою нашої розвідки є дослідження концепції гумору та особливостей його вербального вираження на матеріалі англійських романів М. Бредбері. Мета передбачає виконання таких завдань: окреслити авторську концепцію гумору з урахуванням сучасних наукових підходів; виділити в оригінальних англійських текстах засоби творення коміч-

ного й схарактеризувати їхнє значення; визначити лінгвістичні засоби та їх функції у творах письменника.

Виклад основного матеріалу дослідження. За характером свого художнього мислення М. Бредбері є, без сумніву, постмодерністом, а його доробок критики часто називають «університетською прозою», оскільки предметом зображення в його творах є академічне життя [2, 20]. І хоча у збірці есе «Невідіслані листи» М. Бредбері пояснив тематику творів тим, що «в англійській літературі віддавна існує традиція писати про місця, до яких важко потрапити» [7, 8], три його «університетські романи» присвячені власне проблемам вищої освіти в Англії та США – «The History Man», «Stepping Westward», «Eating People is Wrong» [5, 39]. Дійсно, письменник гостро порушує питання сучасної буденності та у властивій йому манері, з прихованим чи відвертим використанням засобів комічного веде розповідь, що бентежить читача, змушуючи переглянути моральні цінності й життєві орієнтири.

Варто вказати, що І. Дробіт, аналізуючи концепцію іронії історії, яка тісно пов'язана з постмодерністською рецепцією історії й історичної реальності, відзначила, що «романи М. Бредбері завжди насичені елементами комічного, в цьому полягає особлива творча манера автора у подачі будь-якої теми...» [2, 21], та підкреслила, що іронія є також засобом зображення «деконструкції поняття автора» й культурної спадщини у його творах [3, 135].

Літературознавець Ю. Сисоєва відмітила, що книги письменника являють собою комічні та сатиричні спостереження, які формально «...змінюються від комедії звичаїв до жорстокої іронії, де комічне наближається до трагічного» [6, 10].

Так, іронія у творах часто має характер теплої насмішки над певними ситуаціями чи дійовими особами. Автор намагається стерти межі між загальноприйнятими нормами і незвичним баченням, порядком і безладом, торкаючись при цьому як побутових питань, так і високих матерій. Це можна спостерігати, наприклад, у таких рядках роману «Eating People is Wrong»: *Madness, genius, originality – it's all the same thing; it's a breaking of our normal value structure and the substitution of another one (2) – Божевілля, геніальність, оригінальність – це все одне і те ж; це порушення нашої нормальної структури цінностей і заміна іншою* (тут і далі переклад власний).

У більшості творів саме іронія є основним засобом творення характерів персонажів, а головний герой є типовим представником суспільства – такий собі структураліст, що намагається у всьому не лише побачити щось нове, але й висловити думки, що передають його світобачення: *We got a course in picknicking at the university, said Dr. Bourbon. It's called Geology, but it's really picknicking (3) – Ми пройшли курс пікніка в університеті, – сказав д-р Бурбон. – Це називається «Геологія», але це справді пікнік.*

Мова персонажів вирізняється колоритністю й поетичністю, навіть коли вони говорять про побутові речі. Однак прихована іронія стає явною й відкритою з порушенням більш важливіших проблем: *Oh, it must be wonderful to be educated. What does it*

feel like? – It's like having an operation, – said Treece. – You don't know you've had it until long after it's over (2) – *О, це має бути чудово – бути освіченим. На що це схоже? – Це як операція, – сказала Тріс. – Ви не знаєте, що вона відбулась, доки не вийдете з наркозу.*

Оповідачі М. Бредбері торкаються різноманітних соціокультурних тем, які висвітлено завдяки сатири і сарказму, що протягом існування англійської літератури були традиційними прийомами для вираження критичного ставлення письменників до навколишньої дійсності, соціальних і моральних вад в суспільстві [5, 39].

Своє розуміння сучасного мистецтва М. Бредбері висловив у романі «Професор Кримінале», де досить чітко відтворено культурну ситуацію в Європі кінця ХХ століття. Сприймаючи світ як століття пародії, він завдяки їй висловлюється з приводу ексцентричності сучасності: *Unfortunately Marx said that the important thing is not to understand the world but to change it. Poor man, he got it the wrong way round. The important thing is not to change the world too much until you understand it* (1) – *На жаль, Маркс вважав, що найголовніше – не розуміти світ, а змінювати його. Бідолаха, він все сплутав. Найголовніше – це досягнути світ перед тим, як почати його змінювати.*

Ефективне пародіювання сприяло художній багатоплановості романів М. Бредбері, а з урахуванням історичної взаємодії текстів воно набуває культурно-формуючого значення. Принцип функціонування цієї форми визначається прагненням зберегти традицію через її спотворення: *One thing I have learned, my friend, there is no such thing as the future. The future is just what we invent in the present to put an order over the past* (1) – *Одну річ, я зрозумів, друже, не існує такого ніякого майбутнього. Майбутнє – це те, що ми винаходимо сьогодні, щоб навести порядок в минулому.*

Пародіювання є частиною художнього світовідчуття, невід'ємною рисою авторського стилю. Будучи літературним критиком, М. Бредбері сприймає сучасний світ як «час пародії». Пародія є формою дослідження сучасності, її форми слугують для опису сюжетів і розкриття характерів. Письменник використовує й інший бік пародії – сміховий, за рахунок чого досягає ефекту приниження традиційного філософського діалогу [6, 11]. У цьому річичі він досить критично висловлюється про нові професії та види діяльності, що не потребують певних зусиль, проте з їх допомогою можна маніпулювати людьми: *With sociology one can do anything and call it work* (2) – *З соціологією можна робити все, що завгодно, і називати це роботою.*

Досить саркастично автор сформулював думку про гендерні стосунки і філософію шлюбу. Його персонажам не властиві романтичні почуття, вічне кохання та всеохоплююча відданість: *Why is it that married people always say «Come in» when everything they do says «Get out?» They talk about their miseries and then ask you why you're unmarried* (4) – *Чому одружені люди завжди кажуть «Ласкаво прошу», коли все, що вони роблять, це тільки говорять один одному «Забирайся звідси»? Вони постійно розповідають про свої страждання, а потім запитують вас, чому ви не одружені.*

У художньому творі мовні одиниці виконують не лише інформативну й комунікативну функцію, у певних сполученнях вони можуть надавати додаткової образності та виразності. За допомогою мовностилістичних засобів або тропів письменник досягає яскравих іронічних і сатиричних ефектів. Зокрема, у досліджуваних текстах виділено метафору, яка є основою для створення поетичних образів та слугує джерелом емоційно-оцінного змісту, й метонімію, що вживається в повсякденному спілкуванні, роблячи комунікацію більш змістовною [1, 6–7]. Тонке почуття гумору, критичне мислення і точне володіння словом привели до того, що багато висловлювань М. Бредбері стали крилатими висловами й афоризмами. Метафоричні прийоми тонко розкривають сутність явищ і предметів через лексику, часто близьку за схожістю чи контрастністю. Письменник досить влучно висловився про **шлюб**: *Marriage, the most advanced form of warfare in the modern world* (4) – *Шлюб – це найдосконаліша форма війни в сучасному світі; про людську вдачу*: *Everyone exploits somebody* (4) – *Кожен експлуатує когось; про людську винятковість*: *People like make themselves matter* (4) – *Людям подобається робити себе значущими*; а також окреслив свої **погляди на життя**: *You are an optimist and live on hope. I am a pessimist and live on experience* (3) – *Ти – оптиміст і живеш з надією. Я – песиміст і живу з досвідом.*

Метонімія за своєю суттю є образним висловом у переносному значенні, де предмет замінюється іншим відповідно до наявних між ними семантичних зв'язків. Використанням метонімії автор обережно уникає прямолінійності та безпосереднього звертання до конкретних людей: 1) *Most beds aren't as intimate as people think they are* (4) – *Більшість ліжок не такі вже й інтимні, як всі думають*; 2) *I think of man as a noble creature who has only to extend himself to the full range of his powers to be civilized and good* (2) – *Я думаю про людину як про благородну істоту, якій варто лише скористатися своїм даром, щоб бути цивілізованою та доброю.*

Також варто відзначити антитезу, яка передає гостре протиставлення образів й суджень, полярних за природою, але з'єднаних між собою загальним внутрішнім змістом. У літературних творах антитеза є узгодженням контрастних чи зовсім протилежних характеристик образів і понять, що підсилює внутрішні відчуття від прочитаного та робить текст більш цікавим. Використана для іронічних описів й характеристик, вона допомагає глибше вникнути в проблему чи сутність явища: *There are no travelers now, only tourists. A traveler comes to see a reality that is there already. A tourist comes only to see a reality invented from him, in which he conspires.* (1) – *Зараз немає мандрівників, лише туристи. Мандрівник подорожує, щоб побачити реальність, яка вже існує. Турист приїжджає лише для того, щоб побачити вигадану для нього реальність, де можна сховатися.*

Лексика, вжита у прямому і переносному значенні, також сприяє образності та індивідуальності. Так, прикметник **dark** може позначати колір сукні: *... an elderly lady in a dark dress staggered in and climbed*

onto the platform (1) – ...літня дама в **темній** сукні, похитуючись, піднялась на майданчик; колір волосся жінки: *Miss Callendar turns, her dark head down* (1) – *Міс Календар повертається, опустивши чорняву голову*. У метафоричному значенні **dark** відображає політичне протистояння двох мегадержав: ... *main square over the dark Cold War years* (1) – ...головна площа в **темні** роки холодної війни; психологічний стан людей: *Humanities to the dark and mass of Social Science* (1) – Гуманітарні науки створені з **темних** мас соціології.

Завдяки граматичній конструкції **the age of** автор змалював картину катастрофи у світовому масштабі: *Twenty-five years after that, the age of disaster resumed* (1) – *Через двадцять п'ять років потому, знову розпочався вік катастрофи*; домінування в культурі Заходу інтелектуального руху: *It was the Age of Deconstruction, and how, there on the green Sussex chalk downs, we deconstructed* (1) – *Це була епоха Деконструкції, як там на зелених скелястих пагорбах у Сассексі ми займалась деконструкцією*; хворе суспільство, яке потребує лікування: *And we all need treatment. It's the age of treatment* (1) – *І ми всі потребуємо лікування. Це доба лікування*.

Слушним буде акцентувати на вдалому й доречному використанні у творах М. Бредбері порівнянь, що викликають сміх та знімають напругу. Так, порівнюючи диявола із собою, мовець таким чином принижує свої інтелектуальні здібності, але водночас насміхається зі співбесідника: *You have a faculty for defining the simplest in terms of the grandiose, so that a poor devil like me can't understand it* (2) – *У вас є здатність перетворювати все протє в грандіозне так, що такий нетямущий чорт, як я, не здатен цього зрозуміти*.

Яскравості, емоційності й жартівливості творам надає гіпербола. Навмисні перебільшення увиразнюють і посилюють думку автора, підкреслюючи при цьому комічність діалогу. Так, Барбара сміється над Говардом, який планує влаштувати грандіозну вечірку: 1) *You've had all the people you can eat, says Barbara* (4) – *У тебе вже стільки людей, скільки ти можеш проковтнути, – каже Барбара*; 2) *Your idea of a good party, – says Barbara, – is to invite the universe* (4) – *Твоя ідея гарної вечірки, – каже Барбара, – полягає у запрошенні Всесвіту*.

Висновки та перспективи подальших досліджень у цьому напрямі. Британський письменник М. Бредбері, тонко відчуваючи новітні постмодерністські настрої, зумів поєднати загальнолюдські досягнення літературознавства ХХ століття з власними оригінальними відкриттями. У результаті нашого дослідження виявлено, що концепція гумору, передаючи авторське бачення реальності та розуміння естетико-філософських цінностей, інструментарієм на письмі використовує низку спеціальних мовновиряжальних засобів. Сила комічного у творах письменника залежить від прийомів, на вибір яких вплинула тематика творів, світогляд письменника та, звичайно, панівні постмодерністські тенденції. Для досягнення комічного ефекту автор вдається до різних видів комічного (іронії, сатири, сарказму, пародії), що не лише уможливають розкриття соціальних тем й філософських питань, а й викликають сміх у читача комічними ситуаціями, прихованими повідомленнями. За рахунок лінгвостилістичних засобів (метафори, метонімії, антитези, порівняння, гіперболи) авторові вдалося зробити певні узагальнення моральних цінностей, уникнути прямолінійності, розкрити складність сучасності крізь призму гумору.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борбенчук І. Метафора і метонімія у структурі поетичного тексту Катулла. *Науковий вісник Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія : Філологічні науки (мовознавство)* : зб. наук. праць. Дрогобич, 2019. № 11. С. 5–8.
2. Дробіт І. Іронія історії у романі М. Бредбері «До Ермітажу». *Питання літературознавства*. Чернівці, 2006. № 71. С. 20–28.
3. Дробіт І. Структура та семантика історичного дискурсу у британському романі 80–90 років ХХ ст. *Питання літературознавства*. Чернівці, 2008. № 75. С. 128–136.
4. Квасник Г. В. Багатовимірність гумору: актуальні дослідження психологічного феномену. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2014. № 47. С. 87–96.
5. Коновалов С. История сатирической традиции в английской литературе. *Вестник БДУ*. Минск, 2007. Сер. 4. № 1. С. 34–39.
6. Сысоева Ю. Полиструктурность художественной формы романа М. Бредбері «Профессор Криминале»: автореф. дисс. на соиск. учёной степени канд. филол. наук : 10.01.03. Воронеж, 2005. 24 с.
7. Bradbury M. *Unsent letters. Irreverent notes from a literary life*. Penguin books, 1989. 256 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Bradbury M. Doctor Criminale. URL: <https://6lib.ru/books/read/Doctor-Criminale-192651>
2. Bradbury M. Eating People is Wrong. URL: https://www.academia.edu/20651493/Eating_People_Is_Wrong_or_How_We_Decide_Morally_What_to_Eat
3. Bradbury M. Stepping Westward. URL: <https://sites.google.com/site/cuddlytail398bq8u/get-stepping-westward-a-novel-by-malcolm-bradbury-ebook>
4. Bradbury M. The History Man. URL: <https://books.online.com.ua/index.php?author=Bradbury%Malcolm>.

REFERENCES

1. Borbenchuk, I. (2019). Metaphor I metonymia u strukturі poetychnoho tekstu Katulla [Metaphor and metonymy in Catullus' poetic works]. *Naukovyj visnyk Drohobychkoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Seria: "Filolohichni nauky" (movoznavstvo)*: zb. nauk. prats. Drohobych, 11, 5–8 [in Ukrainian].

2. Drobit, I. (2006). Ironia istorii u romani M. Bradbury "Do Ernitazhu" [The irony of history in the novel by M. Bradbury "To the Hermitage"]. *Pytannia literaturoznavstva*. Chernivci, 71, 20–28 [in Ukrainian].
3. Drobit, I. (2008). Struktura ta semantyka istorychnoho dyskursu u brytanskomu romani 80–90 rokiv XX st. [Historical Discourse in British Novel of 1980–90 s. XX AD]. *Pytannia literaturoznavstva*. Chernivci, 75, 128–136 [in Ukrainian].
4. Kvasnik, G. V. (2014). Bahatovymirnist humoru: aktualni doslidzhennia psykholohichnoho fenomenu [Humor's multidimensionality: current research of psychological phenomenon]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho pedahohichniho universytetu imeni H. S. Skovorody. Psykholohiia*, 47, 87–96 [in Ukrainian].
5. Konovalov, S. (2007). Istorija satiricheskoy tradicii v anglijskoj literature [History of the satirical tradition in English literature]. *Vesnik BDU*. Minsk, 4 (1), 34–39 [in Russian].
6. Sysojeva, Yu. (2005). Polistrukturnost hudozhestvennoy formy romana M. Bradbury "Professor Kriminale" [Polystructurality of the art form of M. Bradbury's novel "Professor of Crime"]. (Avtoreferat dysertatsii kandydata filolohichnykh nauk). Voronezh [in Russian].
7. Bradbury, M. (1989). Unsent letters. Irreverent notes from a literary life. Penguin books [in English].

SOURCES OF ILLUSTRATIVE MATERIAL

1. Bradbury M. Doctor Criminale. URL: <https://6lib.ru/books/read/Doctor-Criminale-192651>
2. Bradbury, M. Eating People is Wrong. Retrieved from: https://www.academia.edu/20651493/Eating_People_Is_Wrong_or_How_We_Decide_Morally_What_to_Eat
3. Bradbury M. Doctor Criminale. URL: <https://6lib.ru/books/read/Doctor-Criminale-192651>
4. Bradbury, M. The History Man. Retrieved from: [http://books.online.com.ua/index.php?author=Bradbury %Malcolm](http://books.online.com.ua/index.php?author=Bradbury%20Malcolm).